

בית המשפט המחוזי בחיפה בשבתו כבית-משפט לערעורים אזרחיים

לפני הרכב השופטים:
כב' השופטת ברכה בר-זיו [אב"ד]
כב' השופטת עפרה אטיאס
כב' השופט דאוד מאזן

המערערת בעמ"ש -
:20
(המשיבה בעמ"ש)

נגד

המשיבים בעמ"ש -
:20
(המערער בעמ"ש)

1. ע"י עוה"ד איתי הפלר
2. ע"י עוה"ד מאיר בר מוחא ו/או עמוס צדיקה
1.

פסק דין

השופטת ע' אטיאס:

1. לפנינו שני ערעורים על פסק דינו של בית המשפט לענייני משפחה בחיפה (כב' השופט בן ציון
ברגר), מיום , ב- ת"ע

רקע עובדתי:

2. המנוחה ז"ל (להלן: "המנוחה") הייתה חברה באגודה השיתופית
ובהתאם הוקנו לה זכויות של "בר רשות" במשק חקלאי מס' (להלן: "המשק" או "הנחלה"
או "נחלה") במושב (להלן: "המושב"). המנוחה נפטרה ביום 12.6.2018 בגיל 94,
והותירה אחריה צוואה בפני עדים שנחתמה ביום 20.2.2000 (להלן: "הצוואה").
3. הזוכים מכוח הצוואה הם המשיב בשני הערעורים, שהוא בנה הבכור של המנוחה,
בן 70 (להלן: "או "המשיב"), בנה השני של המנוחה, בן 69 (להלן: "או "המשיב")

בית המשפט המחוזי בחיפה בשבתו כבית-משפט לערעורים אזרחיים

- 1 או "המערער", ובתו, (להלן: "המערערות"; להלן יכונה
2 ביחד: "המערערים").
- 3 4. בסעיף 2 לצוואה, ביקשה המנוחה להוריש את כל זכויותיה בנחלה במושב, לרבות השטחים
4 והאדמות, וכל הצמוד להם (גידולים וציוד חקלאי) ציוותה המנוחה זכות מגורים
5 במשק כבת ממשיכה. וזו לשון סעיף 2 לצוואה:
- 6
7 "את כל זכויותי בנחלה 43 במושב [REDACTED] לרבות השטחים ו/האדמות
8 במושב [REDACTED] וכל הצמוד להם (גידולים וציוד חקלאי), ולמעט המגרש
9 בהרחבה כמפורט בסעיף 3 להלן – אני מצווה לבני [REDACTED] ת"ז..., וזאת
10 מבלי לפגוע בזכותה של נכדתי [REDACTED] ת"ז... להמשיך ולגור בנחלה
11 כבת ממשיכה".
- 12
- 13 5. בסעיף 3 לצוואה, ביקשה המנוחה להוריש את הזכות ב"מגרש שיינתן ו/או ניתן בהרחבה למשק
14 [REDACTED]".
- 15 6. בסעיף 4 לצוואה, ביקשה המנוחה להוריש "את שאר רכושי ונכסי מכל מין וסוג שהוא, ובין
16 השאר מטלטלין, כספים, ניירות ערך, אגרות חוב, קופות תגמולים, זכויות וכיו"ב בחלקים שווים
17 לשני ילדי".
- 18 7. סעיף 5 לצוואה מורה כי: "אם יתגלעו חילוקי דעות בין הילדים יהיה עו"ד מאיר הפלר מנהל
19 עיזבון אשר יכנס את כל נכסי העיזבון, ימכרם ויחלק התמורה בין הילדים".
- 20 8. בסעיף 7 לצוואה הצהירה המנוחה כי "הנני כותבת צוואתי זו מרצוני הטוב והחופשי ללא כפיה,
21 אונס או השפעה בלתי הוגנת". בתחתית דף הצוואה אישרו שתי עדות (אחת מהן עו"ד) כי "...
22 המצווה חתמה על הצוואה מרצונה היא וללא כל אונס ובדעה צלולה, לאחר שהצהירה בפנינו את
23 נכונותה".
- 24 9. ביום 9.7.2018 הגישו המערערים בקשה לקיום צוואת המנוחה, וביום 25.7.2018 הגיש ש[REDACTED]
25 לרשמת לענייני ירושה בחיפה, התנגדות לקיום הצוואה, בטענה להעדר כשירות המנוחה לחתום
26 על צוואה, ובטענה כי הצוואה נערכה כתוצאה מהשפעה בלתי הוגנת של המערער.
- 27 10. ביום 1.8.2018 החליטה הרשמת לענייני ירושה להעביר את התיק לבית המשפט קמא שם נפתח
28 התיק ביום 27.8.2018. ביום 17.9.2018 הגיש [REDACTED] תגובה להתנגדות.
- 29 11. מתעודת עובד ציבור מטעם רשות מקרקעי ישראל (להלן: "רמ"י") מיום 10.4.19 עלה כי בעל
30 זכויות בנחלה אינו רשאי לרשת נחלה נוספת; בנחלה [REDACTED] אין מינוי לבן ממשיך, ולא אותרה
31 צוואה; הזכויות בנחלה [REDACTED] דשומות ע"ש [REDACTED] ורעייתו; לא ניתן לפצל נחלה לשתי נחלות, אך ניתן
32 לפצל מגרש מגורים מהנחלה, לפי הוראת אגף חקלאי 62, או לחלופין, לפי החלטת מועצה 1591
33 שעניינה קביעת הזכויות למגורים בחלקת המגורים ביישובים חקלאיים; לאחר פטירת בעלי
34 הזכויות בנחלה, תיבחנה זכויות בני משפחה/יורשים בהתאם להוראות הסכם המשבצת משנת
35 1999, גם ביחס לצוואה שנחתמה בשנת 2000; הסכם משבצת נוסף נחתם בשנת 2002, אך אין בו
36 לשנות מהאמור לעיל.

ביה המשפט המחוזי בחיפה בשב"ז כבית-משפט לערעורים אזרחיים

12. מתעודת עובד ציבור נוספת מטעם רמ"י מיום 7.5.19, עלה כי בעל זכויות בנחלה אינו רשאי להירשם כבעל זכויות בנחלה נוספת בהתאם לסעיף 2.9 לנוהל רמ"י מס' 37.02B, המתיר להעביר זכויות בעקבות פטירת בעל הזכויות בנחלה בתנאי שמקבל הזכויות אינו מחזיק בנחלה נוספת. לפיכך, שהינו בעל זכויות הנחלה אינו יכול להירשם כבעל זכויות בנחלה אולם, עומדות בפניו האפשרויות הבאות לקבלת זכויות הנחלה ויתור על הזכויות בנחלה לטובת קרוב של המוריש, כהגדרתו בסעיף 3.1.1 בנוהל רמ"י מס' 37.02B; ומכירת זכויותיו בנחלה לצד ג'. בתעודת עובד הציבור נכתב כי בעל זכויות במגרש בהרחבה יוכל לרשת זכויות בנחלה, אך לא יכולות להיות לו זכויות ביותר מנחלה אחת, וכי בעל זכויות במגרש בהרחבה שיש לו זכויות בנחלה, מחויב להתגורר בנחלה. עוד עלה כי ניתן להעביר את הזכויות בנחלה לנכדה ככל שאינה בעלת זכויות בנחלה אחרת.
13. בהתאם להחלטת בית המשפט קמא בדיון שנערך ביום [REDACTED], נקבע כי בשלב הראשוני ידונו הצדדים בשאלת תוקפה של הצוואה מבחינת הציווי שצווה בה (הוראת סעיף 2 לצוואה), אשר מעורר קושי משפטי ביחס להוראות הדין החלות בעניין נחלות, וכפועל יוצא מכך, הורה בית המשפט קמא לצדדים להגיש סיכומיהם הנוגעים לשאלה זו בלבד, תוך מתן התייחסותם לתעודת עובד הציבור. כן נקבע כי אם ייפסק שהצוואה תקפה, תתבררנה טענות [REDACTED] בדבר כשירות המנוחה לערוך את הצוואה והשפעה בלתי הוגנת.

טענות הצדדים לפני בית המשפט קמא:

14. טען בהתנגדותו את תמצית הטענות הבאות:
- א. נודע לראשונה אודות קיום הצוואה שהותירה אמו המנוחה, ביום האחרון לשבעה, דבר שגרם לו עלבון קשה, לדבריו, לאור העובדה [REDACTED] הסתיר זאת ממנו במשך 18 שנה. היה המום שכן היה ברור לו כי המנוחה הייתה במצב דמנטי עובר לעריכת הצוואה.
- ב. המנוחה לא הייתה כשירה קוגניטיבית וצלולה בדעתה בעת עריכת הצוואה. באותו מועד היא הייתה בגיל מתקדם (כבת 76), ומצבה הבריאותי והנפשי היו ירודים, כמו גם יכולתה הפיזית והתפקודית עקב בעיות שכחה רבות אשר סבלה מהן שנים קודם לכן, ואף נטלה תרופות פסיכיאטריות בשל כך. מספר חודשים לאחר עריכת הצוואה, אף הוצמדה למנוחה מטפלת צמודה 24/7. ישנם נתונים רפואיים מביה"ח המעידים על כך שהמנוחה הייתה דמנטית כבר משנת 2002, ולכן הדמנציה התפרצה מספר שנים קודם לכן. לימים אובחנה המנוחה כחולת אלצהיימר.
- ג. המערערים הפעילו השפעה בלתי הוגנת על המנוחה. ידחק במנוחה לערוך צוואה המקפחת את זכויותיו של [REDACTED] בצורה קיצונית. שכיח כיו"ר הוועד של המושב, קישר והפגיש בין המנוחה לחברו, עוה"ד הפלר המנוח, אשר הועסק כעוה"ד של המושב.

בית המשפט המחוזי בחיפה בשבתו כבית-משפט לערעורים אזרחיים

- 1 ד. במסגרת ישיבת קדם המשפט שנערכה ביום 21.2.2019, עלו היבטים נוספים להתנגדות
2 הקשורים לתוכן הצוואה.
- 3 ה. הוראות סעיפים 2 ו-3 לצוואה המייחדים פריטי רכוש ספציפי לטובת יורש ספציפי, סותרים
4 את הוראות סעיף 5 לצוואה, לפיו במקרה של מחלוקת, יכונס כל העיזבון, ותמורתו תחולק
5 בחלקים שווים בין יורשי המנוחה.
- 6 ו. לפיכך, יש לדחות את בקשת המערערים למתן צו קיום צוואה, ובמקביל ליתן צו ירושה אחר
7 המנוחה.
- 8
- 9 **15. טען בתגובתו להתנגדות את תמצית הטענות הבאות:**
- 10 א. לא נפל כל פגם צורני בצוואה שהותירה המנוחה.
- 11 ב. בעת עריכת הצוואה, מצבה המנטלי של המנוחה היה תקין. תהליך הדמנציה החל אצלה שנים
12 לאחר עריכת הצוואה, ומחלת האלצהיימר אשר סבלה ממנה, התגלתה לראשונה בשנת 2007.
- 13 ג. עברו כמעט שני עשורים ממועד עריכת הצוואה ועד מועד פטירת המנוחה, ועל אף זאת, היא
14 לא ערכה צוואות נוספות.
- 15 ד. לא השפיע על המנוחה לערוך צוואה, לא דחק בה לערוך צוואה, לא ניצל את מצוקתה,
16 ואף הכחיש את קיומם של יחסי התלות בינו למנוחה. הכיר את עו"ד הפלר המנוח, אך
17 לא שררו ביניהם יחסי חבריים, אלא יחסים מקצועיים בלבד, ולכן לא השפיע על המנוחה
18 להיפגש עם עו"ד הפלר המנוח על מנת לערוך צוואה.
- 19 ה. לא גרם למנוחה לחשוב מה שווי המשק שקיבל ומה שווי המגרש בהרחבה שקיבל
20 לכל אחד משני הנכסים שהורישה המנוחה, ישנם יתרונות וחסרונות, כאשר הזכות
21 הקניינית במגרש בהרחבה היא עדיפה וחזקה יותר מאשר הזכות הקניינית מסוג "בר רשות"
22 של המשק החקלאי.
- 23 ו. אינו יכול לרשת את המשק החקלאי שכן בעל זכויות במשק חקלאי חייב להיות חבר
24 באגודה שיתופית, ואילו [REDACTED] בחר לעזוב את המושב, ולכן אינו חבר עוד באגודה
25 השיתופית. לעומת זאת, נותר להתגורר במושב, ולכן מטבע הדברים הוא זה היכול
26 לנהל ולתפעל את ענייני המשק, ולכן המנוחה הורישה לו מרצונה את המשק.
- 27 ז. אין כל בעיה בקיום הוראות הצוואה, ובפרט הוראות סעיף 2 לצוואה, שכן יכול לוותר
28 על זכויותיו בנחלה, בין בתמורה ובין שלא בתמורה, לצד קרוב או צד ג', ובכך לא לפגוע
29 בזכויות החכירה ולהגשים את רצון המצווה. אי קיום סייפת סעיף 2 לצוואה, אין משמעותו
30 שיש לפסול את כל הסעיף, אלא יש להשאירו, ובכך לקיים את רצון המנוחה להוריש את
31 זכויותיה במשק [REDACTED] בלבד.
- 32 ח. לפיכך, יש לדחות את התנגדותו של [REDACTED] לקיום הצוואה.

בית המשפט המחוזי בחיפה בשבתו כבית-משפט לערעורים אזרחיים

עמ"ס 12-26

סדרת 3-13

פסק דינו של בית המשפט קמא:

- 1
2
3 16. בית המשפט קמא קבע בפסק דינו את הממצאים והמסקנות כדלקמן:
- 4 א. **הוראת סעיף 2 בצוואת המנוחה צריכה להיבחן לפי הוראות הסכם המשבצת שהיה תקף**
5 **בעת עריכת הצוואה ולאחר מכן.** ההוראות המגבילות בחוזה המשבצת קובעות כי מי שיקבל
6 זכויות בנחלה במקרה פטירה של חבר האגודה לפי סעיף 19 לחוזה, יהיה חייב לעמוד בתנאים
7 הקבועים בהחלטות מועצת מקרקעי ישראל.
- 8 ב. לאור סעיף 8.2.3(ד) לקובץ החלטות מנהל מקרקעי ישראל (להלן: "המנהל"), הקובע כי:
9 "חוכר ובני משפחתו הסמוכים על שולחנו לא יהיו זכאים להחזיק יותר מנחלה אחת על
10 מקרקעי ישראל. הגיעה כדין לידי חוכר יותר מנחלה אחת, חייב הוא להותיר בידו נחלה אחת
11 בלבד והיתר להשיב לרשות..." , הרי שהעובדה ~~שהחוכר~~ ורעייתו מחזיקים בנחלה ~~הזכורה~~ מונעת
12 לרשת את הזכויות בנחלה ~~הזכורה~~; מה גם ~~שהחוכר~~ היה מודע לעניין זה, מתוקף היותו בעבר
13 מזכיר הוועד של המושב ואמור להבין ולגלות בקיאות בהוראות המנהל החלות על הקרקעות
14 החקלאיות המוחכרות על ידי המנהל לאגודה עצמה. לפיכך, **הוראת סעיף 2 לצוואה בעניין**
15 **הורשת כל הזכויות בחלקה ~~הנחלה~~, איננה חוקית ובלתי אפשרית לביצוע,** לפי סעיף 34
16 לחוק הירושה, שעה שההוראה שבצוואה אינה עולה בקנה אחד עם הוראות המנהל.
- 17 ג. **הוראת ציווי הנחלה ~~הנחלה~~ סותרת את הוראת הציווי בסעיף 2 לצוואה שלא לפגוע בזכותה**
18 **של ~~הנחלה~~ להמשיך ולהתגורר בדירת המגורים בנחלה ~~הנחלה~~ כבת ממשיכה.** משמעות מינוי בן
19 ממשיד, לפי האמור בהגדרות שבסעיף 1 לתקנות האגודות השיתופיות (חברות), התשל"ג-
20 1973, הינו שהבן/הבת הממשיכה/ שנבחרים על ידי הוריהם עוד בחייהם, מקבלים את כלל
21 הזכויות של ההורים בנחלה לאחר פטירתם. אולם, חרף אישור בקשת המנוחה בעניינו
22 לרשום בפרוטוקול ישיבת ועד ההנהלה מיום 4.8.1999 שהיא מעוניינת להעביר את נחלה ~~הנחלה~~
23 ~~הנחלה~~ הרי שהמנוחה לא הודיעה למנהל על כוונתה למנות את נכדתה כבת ממשיכה, ואין
24 רישום בדבר התחייבות לבת ממשיכה, כפי שעלה מתעודת עובד הציבור של רמ"י מיום
25 10.4.19. הסתירה המהותית בין ציווי המנוחה יוצרת קושי בהבנת אומד דעתה למי ברצונה
26 לצוות את נחלה ~~הנחלה~~. מדובר בציווי כפול וזהה לחלוטין, שאינו בר ביצוע.
- 27 ד. סעיף 8.2.3(ז1) להחלטות המנהל אוסר על פיצול נחלה לשתי נחלות, כך שלא ניתן לבצע
28 חלוקה בין ~~הנחלה~~; וסעיף 19 ג(3) לחוזה המשבצת מבהיר באופן חד-משמעי שניתן להוריש
29 את זכויות השימוש בקרקע רק לאחד מן הילדים אשר מוכן ומסוגל לקיים את המשק. משום
30 כך קיימת מניעה משפטית ביישום הוראת סעיף 2 לצוואה שהיא צוואה סתומה לפי סעיף
31 33 לחוק הירושה הואיל וזהות הזוכה בנחלה ~~הנחלה~~ כלל איננה ברורה, ושעה שמסעיף 2 לצוואה
32 לא ניתן להבין באופן חד-משמעי למי התכוונה המנוחה להוריש את נחלה ~~הנחלה~~.

בית המשפט המחוזי בחיפה בשבתו כבית-משפט לערעורים אזרחיים

- ה. **המנוחה אף לא ציינה בצוואה דבר על פיצול מגרש המגורים** שאותו כן ניתן לפצל מן הנחלה לפי הוראת האגף החקלאי 62 או לחלופין, לפי החלטת מועצה 1591 שעניינה קביעת הזכויות למגורים בחלקת המגורים ביישובים החקלאיים. המנוחה כלל לא התייחסה בצוואה להיבטים הכלכליים הנובעים מפיצול מגרש המגורים מן הנחלה, פיצול הגורר אחריו תשלום דמי פיצול ודורש רישום של מגרש המגורים שפוצל כיחידת רישום נפרדת בשלמות.
- ו. לפיכך, הוראת סעיף 2 לצוואה שהינו סעיף מהותי ומרכזי בצוואה, איננה יכולה לעמוד עוד, הן ביחס ~~ל~~, הן ביחס ~~ל~~ והן ביחס לשניהם יחדיו. **שילוב ההגבלות הן מכוח הוראות המנהל והן מכוח חוזה המשבצת הדו-צדדי בין המנהל לאגודה המוארך מעת לעת ותקף עד היום, מצביעים על כך שדין הצוואה בכל הקשור להוראת סעיף 2 לצוואה – להתבטל, הן מכוח סעיף 34 לחוק הירושה, והן מכוח סעיף 33 לחוק הירושה.**
- ז. **המנוחה לא ציוותה לנכדתה זכות של "בת ממשיכה",** כהגדרת מונח זה בתקנון האגודות השיתופיות, אלא **זכות מוחלטת יותר - זכות מגורים שאינה עולה כדי שימוש בכל המשק החקלאי** (זכויות שהמנוחה הורישה ~~ל~~), ולכן, גם מן הטעם של **סתירה פנימית מובנית** זו בהוראת הציווי, הרי שאין לראות בהוראת סעיף 2 לצוואה כהוראה שניתן לקיימה נוכח סעיפים 33-34 לחוק הירושה.
- ח. **בסעיף 2 לצוואה נכתב "בבת ממשיכה",** היינו: השימוש במונח "בת ממשיכה" לא נועד לצורך הקניית זכויות של בת ממשיכה ~~ל~~ אלא **להשוות** את זכות המגורים שנתנה המנוחה לזכות של בת ממשיכה לגור בבית הנחלה. לפיכך, גם הוראת ציווי זו חוסה תחת סעיף 33 לחוק הירושה ואינה עולה בקנה אחד עם המשמעות שניתנה לבן ממשיך בתקנון האגודות השיתופיות ו/או במנהל.
- ט. לאור ההלכה כיום במישור מערכת היחסים שבין המתיישב למוסדות המיישבים, המורה שהמתיישב אינו יכול לפעול בניגוד להסכמת הגורמים המתיישבים או לתניות המגבילות עבירות של המנהל, כעולה מהחוזה הדו-צדדי או החוזה המשולש, שקל בית המשפט קמא אם יש להורות על ביטול סעיף 2 לצוואה ולהותיר את יתר הוראות הצוואה על כנן. **אולם, הואיל ולא ניתן להפריד את סעיף 2 מסעיף 3 לצוואה ו/או מיתר הסעיפים, הרי שיש לדחות את בקשתם של המערערים לקיום הצוואה במתכונתה הנוכחית, ועל ביטול הצוואה.**
- י. **למעלה מן הצורך, יש ממש בטענת ~~ל~~ שסעיף 5 לצוואה מעורר קושי משפטי, ויש בו כדי לסתור את סעיפים 2-3 לצוואה.** סעיף 5 לצוואה מורה שבמקרה של מחלוקת, יכנס מנהל העיזבון את כל נכסי העיזבון, ימכור אותם ויחלק תמורתם. הצוואה אינה מגדירה מהם נכסי העיזבון, ולאור סעיף 19ג(4) לחוזה הדו צדדי ו/או המשולש, לפיו רשאי המתיישב להורות בצוואתו למי תימסרנה זכויות השימוש שלו במשק החקלאי, הרי שעזיבונה של המנוחה כולל גם את זכויות השימוש בנחלה. אם נכסי העיזבון אינם כוללים את זכויות השימוש בנחלה, הרי שדי היה בסעיף 4 לצוואה (לפיו שאר רכושה של המנוחה יחולק בחלקים שווים לשני בניה) כדי לייצג את נכסי העיזבון כולם, וסעיף 5 היה מתייתר.

בית המשפט המחוזי בחיפה בשבתו כבית-משפט לערעורים אזרחיים

- 1 יא. לפיכך, בית המשפט קמא הורה על ביטול הצוואה, איפשר להגיש נוסח צו ירושה לחתימתו,
2 וחייב את המערערים בהוצאותיו של [REDACTED] בסך של 5,000 ₪, לאור היקף ההליך שהתקיים.

3

4

טענות המערער בעמ"ש

- 5 17. להלן טענותיו של [REDACTED] בערעור ובעיקרי הטיעון מטעמו:

- 6 א. שגה בית המשפט קמא בהסתמכו על טענות מהותיות (סעיפים 33-34 לחוק הירושה) שלא
7 נטענו כלל על ידי [REDACTED] בהתנגדותו לצוואה. בית המשפט קמא נכנס בנעליו של [REDACTED]
8 והעלה את טענות אי חוקיות הצוואה ואי בהירותה (צוואה סתומה/לא מובנת) בדיונים
9 המקדמיים בימים 21.2.19 ו- 7.5.20; מה שהשפיע על תוצאת ההליך. לפיכך, ולו מטעם זה,
10 יש לקבל את הערעור.
- 11 ב. שגה בית המשפט קמא בפרשנותו את סעיפים 33-34 לחוק הירושה, פרשנות שהביאה
12 לביטול הצוואה. בכך חסם בית המשפט קמא את הדרך להוציא לפועל את רצון המנוחה. זאת,
13 אף על פי שאין מדובר במקרה קיצון שרק בהתקיימו יבטל רצונו של מנוח, שכן הצוואה אינה
14 סתומה או בלתי מובנת. להיפך, הצוואה פשוטה, ברורה וקצרה, כאשר המנוחה מצווה כי
15 רצונה הוא שהמשק יהיה של [REDACTED] בלי לפגוע בזכויותיה של נכדתה לגור במשק, וכי המגרש
16 בהרחבה יהיה של [REDACTED] ביטול הצוואה מביא לכך שהמשק יהיה של שני יורשי המנוחה
17 בחלקים שווים (בנוסף למגרש בהרחבה של [REDACTED]; מה שמהווה העדר איזון בין שני האחים
18 ומונוגד לרצון המנוחה שהמשק לא יגיע [REDACTED] בעוד [REDACTED] אשר לנה לעיתים בבית המנוחה,
19 וככל הנראה, החלה הליך של נכדה ממשיכה, שלא הושלם - נותרת ללא כל זכות, דבר המנוגד
20 לרצונה של המנוחה שבסעיף 4 לצוואה הבהירה כי רק יתרת רכושה יהיה שייך לשני בניה
21 בחלקים שווים; מה גם שבין [REDACTED] אין מחלוקת, ולכן הנמקת בית המשפט קמא בעניין
22 ציווי כפול שאינו בר ביצוע – קורסת. אי השלמת הליך מינויה של [REDACTED] כנכדה ממשיכה, אין
23 בה להביא לביטול הצוואה.
- 24 ג. שגה בית המשפט קמא בקבעו שעל המנוחה להתייחס להוראת אגף חקלאי 62 או החלטת
25 מועצה 1591. המנוחה בצוואתה רק צריכה להביע רצונה, ואין לה צורך להבין בדיון או בהוראת
26 אגף או בהחלטות מועצה. החלטת מועצה 1591 התקבלה 18 שנה לאחר עריכת הצוואה, ולכן
27 ברור שהמנוחה לא יכולה הייתה להתייחס בצוואתה להחלטה שטרם התקבלה.
- 28 ד. שגה בית המשפט קמא בקבעו כי [REDACTED] היה מודע לדיון החל מתוקף היותו בעבר מזכיר הוועד
29 של המושב ואמור להבין ולגלות בקיאות בהוראות המנהל. זאת, שעה שטרם נשמעו ראיות
30 בהליך קמא. בנוסף, מדובר בצוואה [REDACTED] לא היה כל חלק בה, והוא גם לא השפיע על
31 המנוחה כלל בעריכתה.

בית המשפט המחוזי בחיפה בשבתו כבית-משפט לערעורים אזרחיים

- ה. **שגה בית המשפט קמא בהתעלמו מהוראות נוהל מס' B.37 02**, סעיף (ג)(4.1.2), לפיו אם לפי צו קיום צוואה/ירושה, זוכים בנחלה מספר יורשים שאינם בני זוג, יש להעביר הזכויות רק ע"ש אחד היורשים בלבד. מכאן, שהעובדה כי קיימים מספר זוכים בנחלה, אין בה כדי להביא לבטלות הוראת הצוואה.
- ו. **טעה בית המשפט קמא בקבעו כי הוראת סעיף 2 לצוואה אינה חוקית וביצועה אינו אפשרי.** בתעודות עובד הציבור לא נכתב כי הביצוע בלתי חוקי או בלתי אפשרי, אלא נכתב שאין פסול בהורשת משק על פי צוואה. נדמה כי בית המשפט קמא לא התייחס כלל בפסק דינו לסיכומים בכתב של המערערים, כפי שהתעלם מהפתרונות שהציג ~~לסוגיית הבעלות על שתי נחלות.~~
- ז. **טעה בית המשפט קמא כאשר התייחס רק לתעודות עובד הציבור של רמ"י מיום 10.4.19, ולא התייחס כלל לתעודות עובד הציבור מיום 19.5.20** שם נכתב מפורשות מהן הדרכים בהן ניתן להכשיר את המצב ולהתגבר בדרך חוקית על התקלה הרישומית - מצב שבו ליורש יש משק נוסף. מכאן, שלמעשה, רמ"י, יוצרת הרישיון של בר הרשות בנחלה, קובעת בתעודה זו כי אין כל בעיה חוקית בצוואה מאחר שניתן להוציא לפועל את רצונה של המנוחה.
- ח. **טעה בית המשפט קמא בהתעלמו מנושא ביצוע בקירוב ומסעיף 54 לחוק הירושה.** העדיפות הינה תמיד לקיים צוואה, ולו בקירוב, על מנת להגשים את רצון המצווה, מאשר לבטל צוואה לחלוטין.
- ט. **שגה בית המשפט קמא בכך שתלה את פסק דינו, באמרת אגב, גם בסעיף 5 לצוואה.** טענה זו באה לעולם לראשונה במסגרת הדיון המקדמי. אין צורך למנות מנהל עזבון שיפעל למכירת נכסי העיזבון וחלוקת התמורה, אך בשל הגשת התנגדות לצוואה. אין ללמוד מסעיף 5 לצוואה על קיומה של מחלוקת לגבי המשק או מגרש ההרחבה. המגרש הועבר עוד בחיי המנוחה ~~אשר בנה עליו בית, ולכן המשק והמגרש אינם שייכים עוד לנכסי העיזבון.~~ לחלופין, אם המשק והמגרש כלולים בנכסי העיזבון, הרי שלו היו נמכרים, היה ~~מקבל את~~ מקבל את תמורת המגרש, ואילו ~~היה מקבל את תמורת המשק,~~ והיתר היה מחולק ביניהם בחלקים שווים.
- י. לפיכך, יש לקבל את הערעור ולהורות על ביטול פסק הדין קמא תוך חיובו של המשיב בהוצאות הערעור.

טענות המערערת בעמ"ש

18. להלן טענותיה של ~~המערערת~~ בערעור ובעיקרי הטיעון מטעמה:

בית המשפט המחוזי בחיפה בשבתו כבית-משפט לערעורים אזרחיים

צ"פ 13-12-2015
צ"פ 11-12-2015

- 1 א. שגה בית המשפט קמא בהתעלמו בפסק דינו כליל מטענות המערערת בסיכומיה, הן בפרק
2 הטענות מפי המערערים, והן בפרק ההכרעה, ומטעם זה, יש להורות על בטלות פסק הדין
3 קמא.
- 4 ב. שגה בית המשפט קמא בהתעלמו לחלוטין מרצון המנוחה בניגוד למושכלות יסוד בדיני
5 הירושה ולחובתו הבסיסית של בית המשפט לעשות צדק. אין חולק כי רצון המנוחה היה
6 להעניק את נחלה למערערים, ולא למשיב. אולם, לאור תוצאת פסק הדין, שסבתה
7 ביקשה להבטיח כי זכותה להתגורר בנחלה לא תיפגע לאחר פטירתה - לא תקבל דבר.
- 8 ג. שגה בית המשפט קמא בהתעלמו מהנפקות שיש לפסק דינו באשר לחלוקה הבלתי שוויונית
9 של עזבון המנוחה בין בניה. עקב ביטול הצוואה, המשיב אשר המנוחה לא רצתה להוריש לו
10 את נחלה יקבל בנוסף למגרש בהרחבה, מחצית משווי נחלה למשיב אין ולא צריך
11 להיות כל מעמד בשאלת הסדרת הזכויות בנחלה, ואין היגיון שייצא נשכר באופן שירש
12 זכויות בנחלה.
- 13 ד. שגה בית המשפט קמא בקביעתו כי יש לבטל את הצוואה הואיל והוראת סעיף 2 לצוואה
14 יוצרת "ציווי כפול". מתן זכות מגורים למערערת, אינו מעניק לה זכות "בר רשות", ואינו
15 עומד בסתירה לזכויות המערער לפי הצוואה, אלא יוצר מדרג של זכויות ועולה בקנה אחד עם
16 נוהלי רמ"י. בית המשפט קמא התעלם מתעודת עובד הציבור של רמ"י הקובעת במפורש כי
17 במקרה של "ציווי כפול", ניתן לקיים צוואה תוך הסדרת הזכויות בין היורשים. קיום הצוואה
18 אינו פוגע ברציונל שבבסיס ההוראה בדבר מניעת פיצול זכויות בנחלה (שימור כושרה
19 החקלאי), שכן בעוד שהמערער יקבל, לפי הצוואה, את זכויות ה"בר רשות" בנחלה הרי
20 שהמערערת תקבל את הזכות לגור בנחלה כבת ממשיכה של המערער. רישום המערערת כבת
21 ממשיכה לא הושלם חרף פניית המנוחה לוועד האגודה, לאור ההסכם הדו-צדדי שאינו מכיר
22 בהעברת זכויות באמצעות מוסד "הבן הממשיך". עם זאת, הואיל וכיום ניתן לפצל מגרש
23 מגורים מהנחלה, הרי שניתן להגשים את רצון המנוחה תוך מתן פרשנות רחבה להוראות
24 הסכם המשבצת.
- 25 ה. שגה בית המשפט קמא בהתעלמו מהעובדה שה"ציווי הכפול" הינו תאורטי בלבד. המערער
26 והמשיב הסכימו בסיכומיהם, כי בהתאם לרצון המנוחה, יש לרשום את הזכויות ע"ש
27 המערערת.
- 28 ו. שגה בית המשפט קמא בהתעלמו מנוהל רמ"י מס' B.37 02. לפי סעיף (ג)(2.6.1.4) לנוהל זה,
29 הפתרון ל"ציווי הכפול" הינו הסכם חלוקה/הסתלקות, דבר שהוא אפשרי בענייננו לאור
30 הסכמת הצדדים כי רצון המנוחה היה להעביר הזכויות ע"ש המערערת.
- 31 ז. שגה בית המשפט קמא בקבעו כי דין סעיף 2 לצוואה להתבטל בהיותו הוראת צוואה
32 "סתומה". זאת, מבלי להתחקות אחר אומד דעת המנוחה ומבלי לשמוע עדויות. עלילת בטלות
33 זו הועלתה על ידי בית המשפט קמא רק בפסק דינו, ואין לה זכר בהתנגדות.

בית המשפט המחוזי בחיפה בשבתו כבית-משפט לערעורים אזרחיים

- ח. שגה בית המשפט קמא בקבעו כי המנוחה לא יכולה הייתה להוריש את הזכויות בנחלה למערער בהיותו בעל נחלה אחרת, ובהתאם, כי הוראת הצוואה בלתי ישימה, ומשכך – בטלה. לפי סעיף 19ג(5) להסכם המשבצת, אין בכך שהמערער בעל נחלה כדי לאיין את זכותו לרשת את המנוחה, אלא על מקבל הזכות להעביר את הזכויות שקיבל למי שיהיה כשיר לקבלן.
- ט. שגה בית המשפט קמא בהתעלמו מהעובדה שניתן לפתור על נקלה את ה"בעייתיות" אותה מצא בצוואה במקום לבטלה. בית המשפט קמא התעלם מתעודת עובד הציבור שבה הציעה רמ"י דרכים להגשים את רצון המנוחה. רמ"י אדישה לשאלת הבעלות בנחלה ככל שלא תהא סתירה להסכם המשבצת.
- י. שגה בית המשפט קמא בהתעלמו מן האפשרות להגשים את רצון המנוחה באמצעות פרשנות הצוואה בהתאם לסעיף 54(ב) לחוק הירושה. על בית המשפט קמא לתקן את לשון הצוואה המוטעית כך שתשקף את אומד דעתה הברור של המצווה. ביצוע בקירוב של הוראות הצוואה, מוביל למסקנה כי יש להעניק הזכויות למערער.
- יא. שגה בית המשפט קמא כאשר דן בטענת אי חוקיות הצוואה לפי "דיני הנחלות". מדובר בטענה שלא נטענה על ידי המשיב, לא בכתב ההתנגדות ולא בדיון, אלא הועלתה על ידי בית המשפט קמא מיוזמתו כאשר ב"כ המערער התנגד להרחבת החזית בעניין זה. אי העלאת טענה בדבר אי חוקיות הצוואה על ידי הצדדים, משמעותה שלא היה חולק כי הצוואה חוקית וניתנת ליישום.
- יב. שגה בית המשפט קמא כשדן בפרשנות סעיף 5 לצוואה, למותר לציין, תוך התעלמות מטענות המערער. סעיף 5 לא היה חלק מצו הסיכומים שעה שאינו קשור ל"דיני נחלות", והוא רלוונטי רק אם מקוימת הצוואה, וגם אז, פרשנותו אינה סעד שניתן ליתן בהליך התנגדות, אלא רק בתביעה לסעד הצהרתי בדבר פרשנות הצוואה. פרשנות המונח "כל נכסי העיזבון" אינה יכולה לכלול את הנחלה אשר אינה נכס עזבוני בהתאם לסעיף 19ג' להסכם המשבצת; סעיף 5 אינו חל על הזכויות בנחלה מעצם לשונו ומיקומו במסמך הצוואה, ולא ניתן לקראו במנותק מיתר הוראות הצוואה; גם הוראת סעיף 3 לצוואה (הזכויות במגרש בהרחבה) מלמדת שסעיף 5 אינו חל על הנחלה.
- יג. לפיכך, יש לקבל את הערעור, לבטל את פסק הדין, לקבוע שלא היה מקום להורות על בטלות הצוואה לאור "דיני הנחלות", ובהתאם להורות על החזרת הדיון לבית המשפט קמא לצורך בחינת תוקף הצוואה בהתאם ל"עילות ההתנגדות הקלאסיות". כמו כן, יש לחייב את המשיב בהוצאות שני ההליכים ובשכ"ט עו"ד.

31

32

טענות המשיב בשני הערעורים:

בית המשפט המחוזי בחיפה בשבתו כבית-משפט לערעורים אזרחיים

19. **ביקש בעיקרי הטיעון בשני הערעורים לראות בנימוקי בית המשפט קמא בגדר פסק דינו, חלק בלתי נפרד מעיקרי הטיעון מטעמו, והוסיף בעיקרי הטיעון את הטענות הבאות:**

א. **הוראת סעיף 2 לצוואה כוללת ציווי כפול שאינו בר ביצוע / צוואה שתומה ובטלה:** המערערים

עשו, לעת ערעור, יד אחת, בניגוד לגישה שהציג כל אחד מהם לעת סיכומים בבית המשפט קמא, בה הציג כל אחד מהם גישה לפיה הנחלה "כולה שלי".

אין עיגון בצוואה להנחתה של **כי כוונת המנוחה הייתה שיעל תהיה בת ממשיכה של**

כך גם אין לקבל את הפרשנות הנוספת של המערערים, לפיה כוונת המנוחה הייתה כי

תוקנה זכות מגורים/שימוש בנחלה. מתוספת צמד המילים "כבת ממשיכה", עולה

שרצון המנוחה היה להעניק **שגרה והשתמשה במשק בפועל משך שנים ארוכות, זכות של**

"בת ממשיכה", והיא אף החלה בהליך בעניין זה בחייה.

אין חשיבות להעדר הרישום בפועל של **כבת ממשיכה** שכן הפסיקה קבעה כי שאלת

היחסים הפנים-משפחתיים מכרעת לצורך גורל סכסוך בעניין בן ממשיך, וכי שיקולי צדק

מאפשרים התגברות על "מחסומי הרישום" של המנהל שעה שרמ"י אדישה לשאלת זהות

יורש הנחלה. הצוואה שנערכה על ידי עו"ד הפלר המנוח שעסק בענייני משקים ונחלות דרך-

קבע, משקפת התחייבות בלתי חוזרת של המנוחה להעניק **זכויות כבת ממשיכה.**

הזכות שהוענקה **בסיפא של סעיף 2 לצוואה**, ניתנה במקביל להגבלת זכויותיו של **של**

ברישא של הסעיף, היינו: זכויותיו נסוגות מפני זכותה של **לפיכך, הסיפא של סעיף 2**

לצוואה מסכלת וסותרת לחלוטין את הוראת הרישא של הסעיף באופן שלא הייתה בידי

המנוחה היכולת להוריש את הזכויות בנחלה גם **ודי בציווי הכפול כדי להביא לביטול**

הצוואה בהתאם לסעיף 33 לחוק הירושה.

המקרה שלפנינו אינו מקרה של ריבוי יורשים שכל אחד מהם קיבל חלק של נחלה, שבו

עוסק סעיף ג(2.6.1.4) לנוהל B.37.32, וכן הפסיקה שהביאה המערערת בסיכומיה, אלא לפנינו

ציווי סתום של כל אותה נחלה, בשלמות, לשני יורשים שונים. לפיכך, לא ניתן להחיל את

הפתרונות המצויים בתעודת עובד הציבור של רמ"י.

יש לדחות את טענת המערערים בדבר הצורך בשמיעת ראיות חיצוניות לעניין פרשנות

הצוואה שכן בכל הנוגע ליישום סעיף 33 לחוק הירושה, אין לבית המשפט שיקול דעת; המבחן

הינו אובייקטיבי של לשון הצוואה עצמה ככלי פרשני ראשון.

ב. **קיימת סתירה מובנית בין סעיפים 2-3 לצוואה לסעיף 5 לצוואה, ולכן הצוואה בטלה:** טענת

המערערים כי סעיף 2 עוסק בנכס לבר-עזבוני, ולכן סעיף 5 אינו עוסק בו, היא בגדר פרשנות

שאינה ידועה לאדם מן היישוב העורך צוואה. לפיכך, בצדק קבע בית המשפט קמא כי סעיף

5 חל על כל הנכסים הנזכרים בצוואה, בהם הנחלה.

ג. **הוראת סעיף 2 לצוואה אינה חוקית על פי הדין החל:** די בעובדה כי על פי סעיף 2.9 לנוהל

רמ"י מס' B.37.02 (סעיף 19ג5) להסכם המשבצת, החלים במקרה דנא, לא ניתן להוריש את

בית המשפט המחוזי בחיפה בשבתו כבית-משפט לערעורים אזרחיים

- 1 נחלה לידי המערער בהיותו מחזיק בנחלה נוספת, כדי להורות על בטלות הצוואה מחמת
2 היותה בלתי ניתנת לביצוע, לפי הוראות סעיף 34 לחוק הירושה. מסקנה זו עולה בקנה אחד
3 אף עם עמדת רמ"י כפי שהובאה במסגרת תעודת עובד הציבור.
4 יש לדחות את טענות המערערים לפיהן, שגה בית המשפט קמא עת העלה מיוזמתו את
5 הסוגיות נשוא ההליכים כאן. השיטה הנהוגה בבית המשפט לענייני משפחה אינה אדוורסרית
6 קלאסית, אלא נתונה לו סמכות ושיקול דעת להעלות סוגיות מיוזמתו, לרבות גמישות דיונית.
7 שופט הדן בדיני ירושה "עומד על המשמר" בכל הנוגע לרצונותיהם ולזכויותיהם של מנוחים.
8 קל וחומר, כאשר מדובר על צוואה שתומה אשר טענות בעניינה הועלו על ידי המשיב בכתב
9 התנגדותו, והורחבו במסגרת הישיבות המקדמיות.
10 ה. לפיכך, יש לדחות הערעור במלואו ולחייב את המערערים בהוצאות ובשכ"ט עו"ד בצירוף
11 מע"מ.

12 דיון והכרעה:

- 13 20. לאחר ששקלתי את טענות הצדדים בערעור ובעיקרי הטיעון, וכן בדיון שהתקיים לפנינו ביום
14 9.3.21, אציע לחבריי לקבל את הערעורים, לבטל את פסק דינו של בית המשפט קמא, ולהחזיר את
15 התיק לבית המשפט קמא לדיון ביתר טענות ההתנגדות, כאשר השאלה אם אפשר לבצע את
16 הצוואה, בשים לב לנוהלי רמ"י, תיבחן מחדש, לאור האמור בפסק דין זה, אם וככל שימצא בית
17 המשפט קמא כי אין ביתר הטענות כדי להצדיק אי מתן צו קיום צוואה.

- 18 21. נקודת המוצא בדיני צוואות היא כי "מצווה לקיים את דברי המת". עיקרון זה נגזר מחובת ההגנה
19 על כבוד המת ושורשיו בציפיותו הלגיטימית של אדם, בעודו בחיים, כי כבודו, ציפיותו, רצונותיו
20 ומורשתו, יישמרו ויכובדו גם לאחר פטירתו (שאול שוחט, **פגמים בצוואות** (2016) בעמ' 30). הצורך
21 לכבד את זכות המת הוא ביטוי לאוטונומיה של הרצון הפרטי המעוגנת בכבודו של האדם ואלו
22 זכותו של המנוח לעשות בנכסיו כרצונו לאחר פטירתו הפכה כיום גם לזכות קנין חוקתית. (ראו:
23 ע"א 3171/15 נ' בית אולפנא בית אהרון ישראל, פ"ד (נ)215).

- 24 22. בית המשפט קמא השתית את הכרעתו כי הצוואה לא תקפה, על שני אדנים: הראשונה, קביעתו
25 כי הצוואה שתומה; והשנייה, קביעתו כי הצוואה אינה ניתנת לביצוע.

26 האם הצוואה שתומה?

- 27 23. סעיף 33 לחוק הירושה קובע כי: "הוראת צוואה שאין לראות מתוכה **למי ציווה המצווה או מה**
28 **ציווה** או שאין להבין משמעותה - בטלה".

בית המשפט המחוזי בחיפה בשבתו כבית-משפט לערעורים אזרחיים

24. במילים "למי ציווה המצווה", מכוון המחוקק לזהותו של הזוכה. במילים "מה ציווה", מכוון המחוקק לזהותם של הנכסים. הצוואה אמורה לכלול הוראות מצוות המסדירות את אופן חלוקת הרכוש, שבלעדיהן לא ניתן לראות מתוך הצוואה מי יזכה על פיה ובמה יזכה [ע"א 5694/94 **איובי נ' שמואלי**, פ"ד נ(4) 444 (1997)] לחוק הירושה. זהות הזוכה וזהות הנכסים הם פרטים חיוניים בצוואה לצורך זיהוי המסמך כצוואה.
25. על זהות הנכסים וזהות הזוכה יש ללמוד מתוך הצוואה עצמה. כפי שציין כב' השופט שוחט בספרו **"פגמים בצוואות"** (2016):
- "זהות הזוכה וזהות הנכסים הנם מרכיבים חיוניים לצורך זיהוי של מסמך כצוואה, ובהעדרם אין לנו צוואה כלל. באין צוואה לפנינו, אין מה לפרש וממילא אין מקום להבאת עדויות חיצוניות בנידון. במקרה כזה יחולק העיזבון לפי כללי הירושה על פי כל דין, שלפיהם אין נדרשים לעניין כוונת המוריש". **משום כך ברור מדוע יש לראות את זהות הזוכה ואת זהות הנכסים מתוך הוראת הצוואה בלבד**."
- וכן:
- "פרשנות זו נלמדת הן ממקום הימצאו של סעיף 33 בסימן ב' של פרק ג' לחוק - שכותרתו "תוקף הצוואה" - הן מתוך לשונו של הסעיף בכל הנוגע לשני המרכיבים הנ"ל (זהות הזוכה וזהות הנכסים) המכוונת לראיית זהותם של אלה מתוך הצוואה. לאמור, אל לו לבית המשפט להעמיק חקור יותר ממה שענינו ראות על פני הצוואה כדי להגיע להגדרת הזוכה או הנכסים".
- ובהמשך:
- "ניתוח הדברים מלמד שכדי שניתן יהיה להשתמש בכלים הפרשניים של סעיף 54 לחוק הירושה יש לוודא תחילה כי אין כאן צוואה סתומה או הוראת צוואה סתומה לפי סעיף 33 לחוק ולקבוע כי לפנינו אכן הוראת צוואה שרירה וקיימת שכדי לקיימה לא נותר אלא ליתן לה את משמעותה הראויה באמצעות כללי הפרשנות בסעיף 54 לחוק כאמור לעיל. גישה זו נלמדת מדברי השופט ברק שעל רצון המצווה לבוא לידי ביטוי ממשי בצוואה בהוראה מנחילה שמכוח פירושה ניתן להנחיל".
26. נשאלת השאלה האם המילים "שאין לראות מתוכה" שבסעיף 33 לחוק הירושה, מכוונים גם "להוראה שאין להבין את משמעותה". כב' השופט שוחט בספרו הנ"ל הביע דעתו כי ביחס להוראה שאין להבין את משמעותה, ניתן לפנות לראיות חיצוניות לצוואה, ולעשות שימוש בכלים הפרשניים שבסעיף 54 לחוק הירושה, ובכלל זה הוראת סעיף 54(ב) לחוק הירושה, לפיו: "צוואה הניתנת לפירושים שונים, הפירוש המקיים אותה עדיף על פירוש שלפיו היא בטלה". וכפי שהטעים כב' השופט שוחט בספרו:
- "בהקשר זה בחר המחוקק לנקוט דווקא לשון "הבנה" במקום לשון "ראייה" והשמיט את המילה "מתוכה". ללמדך, שהוראת צוואה כזו לא תחשב כסתומה

בית המשפט המחוזי בחיפה בשבתו כבית-משפט לערעורים אזרחיים

- 1 גם אם ניתן יהיה להבין את משמעותה לאו דווקא מתוכה. דהיינו, בית המשפט
2 יכול להשתמש גם בכלים של פרשנות כדי להבהיר את משמעותה של הוראת
3 צוואה שנראית סתומה, כלומר חסרת משמעות אומר רבת משמעויות. מכאן,
4 שבניגוד לגישת השופט ברק - הגורס כי שלילת תחולתו של סעיף 33 לחוק היא
5 תנאי מקדים להחלת סעיף 54 לחוק - בכל הנוגע למקרה של הבנת משמעותה
6 של הוראה סתומה בצוואה, סעיף 54 הנ"ל חל תחילה. לאמור, בית המשפט
7 רשאי להשתמש בכלים הפרשניים המותווים בסעיף 54 לחוק ובראיות חיצוניות
8 כדי להבין את משמעותה של הוראה סתומה בצוואה, ורק אם לאחר ניסיון זה
9 אותה הוראה נותרת סתומה - יחול סעיף 33 לחוק וההוראה תהא בטלה".
- 10 27. במקרה שלפנינו, התנגדות המשיב לצוואה, הייתה מושתתת על שני ראשים: חוסר כשרות
11 קוגניטיבית של המנוחה לצוות והשפעה בלתי הוגנת. בשום מקום בהתנגדות לא נטען כי הצוואה
12 סתומה, ואף לא נטען כי הצוואה בלתי אפשרית לביצוע, כאמור בסעיף 34 לחוק הירושה. אף
13 שמקובלני כי בית המשפט לענייני משפחה, רשאי לעורר סוגיות אלו מיוזמתו, כפי שנעשה במקרה
14 דנן, הרי שהעובדה שטענות אלו לא נטענו בהתנגדות, מלמדת כי למצער, בעת הגשת ההתנגדות,
15 לא סבר המשיב כי הצוואה אינה ניתנת לפענוח או כי אינה אפשרית לביצוע.
- 16 28. גם בסיכומיו בפני בית המשפט קמא, לא טען המשיב כי הצוואה אינה תקפה בשל היותה סתומה,
17 כמשמעות מונח זה בסעיף 33 לחוק הירושה. טענותיו של המשיב בסיכומיו בפני בית המשפט קמא,
18 היו שהצוואה אינה חוקית ואינה ניתנת לביצוע על פי הדין החל, בין משום ~~שה~~ הינו בעל נחלה,
19 בין משום שהוראות הצוואה כוללת "ציווי כפול" אשר אינו בר ביצוע, ובין משום שהוראת סעיף 5
20 לצוואה סותרת את הוראת סעיף 2 לצוואה באופן שאינו מאפשר לקיימן בצוותא חדא. רוצה
21 לומר: המשיב לא סבר במעמד הדיון בפני בית המשפט קמא, כי הצוואה סתומה ואינה מובנת.
- 22 29. נפנה אפוא עתה לבחון את הוראות הצוואה. ככל שהדברים אמורים בזהות הנכסים שבהם עוסק
23 סעיף 2 לצוואה, התשובה היא ברורה ופשוטה, ועולה מתוך הצוואה: הנחלה מחד גיסא, והמגרש
24 להרחבה מאידך גיסא.
- 25 30. כאשר בוחנים את זהות היורשים על פי הצוואה, עולה מתוך הצוואה עצמה כי יורש את
26 הזכויות בנחלה, למעט המגרש בהרחבה שאותו יורש אחיו ~~ה~~ הקושי הפרשני מתמקד
27 במילים: "וזאת מבלי לפגוע בזכותה של נכדתי ~~ה~~ להמשיך ולגור
28 בנחלה כבת ממשיכה" - האם יש כאן ציווי כפול של הנחלה לשני יורשים, ~~ה~~ ובתו ~~ה~~ או שמא
29 זכותו של ~~ה~~ בנחלה אך כפופה לזכות המגורים של ~~ה~~ בנחלה.
- 30 31. דעת לנבון נקל כי אילו היה נרשם בסעיף 2 לצוואה כי אין בהנחלת הנחלה ~~ה~~ כדי לפגוע בזכות
31 המגורים של הנכדה ~~ה~~ בנחלה, היה ברור כי זכותו של ~~ה~~ כבר רשות בנחלה, כפופה לזכות
32 המגורים שנתנה המנוחה לנכדתה, וכי אין סתירה בין השניים.

בית המשפט המחוזי בחיפה בשבתו כבית-משפט לערעורים אזרחיים

32. הקושי הפרשני נעוץ במילים "כבת ממשיכה", מעמד שלפי שיטת המשיב, מעניק מעין זכויות קנייניות בנחלה, זכויות שלפי טענת המשיב, מנוגדות לזכויות שהוענקו בצוואה.
33. המשיב מבקש ללמדנו תוך הפנייה לראיות חיצוניות, כי המנוחה ביקשה למנות את כבת ממשיכה, עוד לפני עריכת הצוואה, תכנית שבסופו של דבר, לא יצאה אל הפועל, ולאור ראייה חיצונית זו, הוא טוען כי עניין לנו כאן בציווי כפול.
34. דא עקא, שכפי שלמדנו מהוראת סעיף 33 לחוק הירושה, וכפי שמבקש ללמדנו בטיעוניו, על זהות היורשים יש ללמוד מתוך הצוואה, ולא מראיות חיצוניות לה. בחינת הצוואה מתוך תוכה, מעלה כי המנוחה ביקשה להותיר בידי את האדמות החקלאיות, את המבנים החקלאיים וכן את אפשרות הניצול שלהם. אף לא נשללה בצוואה זכותו של יואל כיורש של הנחלה, להקים יחידות מגורים נוספות בנחלה ולהתגורר בהן.
35. הזכות היחידה שהוקנתה בצוואה, כפי שציין בית המשפט קמא, היא הזכות "להמשיך ולהתגורר בדירת המגורים בנחלה" כבת ממשיכה" (פסקה 51 לפסק דינו של בית המשפט קמא). בעת עריכת הצוואה, וגם כיום, היה בנחלה רק בית מגורים אחד, הבית שבו התגוררה המנוחה, ולכן הגיוני לסבור כי כוונת המנוחה בצוואתה הייתה לאפשר לנכדה, להמשיך ולהתגורר באותו בית, בו התגוררה עם המנוחה.
36. מעיון בסעיף 2 לצוואה, עולה כי המנוחה ידעה להבחין היטב באגד הזכויות הנתונות לה כבעלת נחלה, תוך שהיא מבחינה בין השטחים החקלאיים לשטחי המגורים. בצוואתה ביקשה להוריש לבנה את כל אגד הזכויות הנ"ל, למעט הזכות להקצאת מגרש בהרחבה, ולמעט הזכות של להתגורר בדירת המגורים שבנחלה.
37. העובדה שעובר לחתימתה על הצוואה, ביום 4.8.1999, נדונה בקשתה של המנוחה להעביר את נחלתה לנכדתה, העברה שלא בוצעה בספרי רמ"י, מלמדת כי המנוחה לא ביקשה, בסופו של דבר, להקנות לנכדתה את כל אגד הזכויות הנתון לבן ממשיך, אלא רק את זכות המגורים בבית שבנחלה.
38. במילים "כבת ממשיכה" ביקשה המנוחה להבהיר כי זכותה של להמשיך ולהתגורר בבית המגורים בנחלה כבת ממשיכה, נועדה להקנות לה זכות מגורים בנחלה כאילו הייתה בת ממשיכה. פרשנות לפיה ביקשה המנוחה להקנות לנכדתה את כל הנחלה או אפילו את בית המגורים, אינה עולה בקנה אחד עם לשונה המפורשת של הצוואה שבה הונחלה כל הנחלה למעט זכות המגורים של בנחלה.

בית המשפט המחוזי בחיפה בשבתו כבית-משפט לערעורים אזרחיים

39. מעיון בפסק דינו של בית המשפט קמא עולה כי אף הוא מפרש את הצוואה מתוכה, כפי שאנוכי מפרשת אותה, ומסביר כי כוונת המנוחה לא הייתה להקנות לנכדתה את כלל הזכויות בנחלה, אלא רק זכות פחותה של מגורים בנחלה, כאילו הייתה בת ממשיכה:

4 **"האומנם ציוותה לה את הנחלה כבת ממשיכה?**
5 **דומני, שהתשובה לשאלה זו שלילית.**

6 המנוחה ציוותה למבקשת 2 אך ורק את זכות המגורים כאילו והיתה בת
7 ממשיכה אך למעשה לא ציוותה לה את כל הזכויות הנלוות לנחלה דהיינו את
8 האדמות החקלאיות, גידולים וציוד חקלאי את אלו ציוותה על כלל ההגדרה של
9 משק חקלאי כפי שראינו ברישא לסעיף 2 למבקש 1. מכאן, שלמעשה השימוש
10 במונח "בת ממשיכה" בהקשר של זכות המגורים אינו עולה כהגדרת מונח זה
11 בתקנון האגודות השיתופיות (ראה ס' 40 לעיל). משהמנוחה ציוותה למבקשת 2
12 את זכות המגורים הרי ממילא זכות זו פחותה מהזכות הנלווית לזכות הבן
13 הממשיך ולכן, בהוראת ציווי זו מובנית סתירה פנימית.
14 יתר על כן, האות "כ" בשפה העברית מציינת השוואה (כמו) או אומדן (בערך).
15 במקרה הנדון צירוף האות "כ" למילים בת ממשיכה מביא למסקנה שהשימוש
16 במונח "בת ממשיכה" לא נועד לצורך הקניית זכויות של בת ממשיכה למבקשת
17 2 אלא להשוות את זכות המגורים שנתנה למבקשת 2 כמו שבת ממשיכה יכולה
18 לגור בבית הנחלה. לכן, גם הוראת ציווי זו חוסה תחת ס' 33 לחוק הירושה ואינה
19 עולה בקנה אחד עם המשמעות שנתנה לבן/ת ממשיך/כה בתקנון האגודות
20 השיתופיות ו/או במנהל מקרקעי ישראל כך למשל סעיף 19 ג לחוזה הדו צדדי
21 משתמש במילים בהתייחס להעברה "כל זכויות השימוש שלו במשק" דהיינו
22 עסקין גם בזכויות השימוש בבית ובשטחים החקלאיים ובאמצעי הייצור, ראה
23 גם החלטה 8.3.21 להחלטות מועצת מנהל מקרקעי ישראל האוסרת על פיצול
24 נחלות. ראה גם סעיף 19ג(4) לחוזה הדו צדדי האוסר על מסירת זכויות שימוש
25 במשק ליותר מאדם אחד.

26 אין חולק שההלכה כיום במישור מערכת היחסים שבין המתיישב למוסדות
27 המיישבים מורה שהמתיישב אינו יכול לפעול בניגוד להסכמת הגורמים
28 המתיישבים או התניות המגבילות עבירות של המנהל כעולה מהחוזה הדו צדדי
29 או החוזה המשולש, ראה ע"א 1662/99 חזקיהו חיים נגד אליהו חיים, פ"ד נו (6)
30 295.

31 לכן, הזכות שציוותה המנוחה למבקשת 2 אינה זכות של בת ממשיכה אלא זכות
32 מוחלשת יותר – זכות מגורים שאינה עולה כדי שימוש בכל המשק החקלאי
33 (הנחלה) ועל כן, גם מטעם זה אין לראות בהוראה זו כהוראה שניתן לקיימה
34 נוכח סעיפים 33 ו-34 לחוק הירושה" (בפסקה 57 לפסק הדין קמא).
35

40. הנה כי כן, בית המשפט קמא מסביר את משמעותה של הצוואה, ונותן לה בדיוק את אותה פרשנות שאנוכי נותנת לה. הצוואה בהירה ומובנת מתוך תוכה, ומבלי שיש צורך להידרש לראיות חיצוניות. לא ניתן ללמוד מתוך לשונה של הצוואה, בשל המילים "כבת ממשיכה", כי מדובר בהנחלה כפולה ובציווי כפול של הנחלה, אלא יש לפרש את הצוואה בדיוק כפי שידע בית המשפט קמא לפרשה: הזוכה של הנחלה הוא האב, כאשר לבתו, בתונה זכות מגורים, ואפילו זכות מגורים בלתי הדירה בבית שבנחלה, כאילו הייתה בת ממשיכה. אולם, במקום לקבוע כי הצוואה ברורה ונהירה, ויש לפרשה בדיוק כפי שבית המשפט קמא פירשה, הגיע בית משפט קמא לתוצאה, לפיה מדובר בהוראה שלא ניתן לקיימה לפי הוראות סעיפים 33 ו-34 לחוק הירושה.

בית המשפט המחוזי בחיפה בשבתו כבית-משפט לערעורים אזרחיים

41. בית המשפט קמא קבע כי בקשת המנוחה בישיבת ועד ההנהלה של אגודת [REDACTED], שנתכנסה ביום 4.8.1999, להעביר את הנחלה לנכדתה ולמנותה "כבת ממשיכה", יוצרת סתירה מהותית ומעוררת קושי בהבנת אומד דעתה של המנוחה, למי ברצונה לצוות את הנחלה. אולם, את זהות היורשים יש, כאמור, ללמוד מתוך הצוואה, ולא תוך הפנייה לראיות חיצוניות מה גם שבפרוטוקול מיום 4.8.1999 אושרה בקשת המנוחה (בקשה שלא יושמה בסופו של דבר) להעביר את הנחלה, לנכדתה [REDACTED] מבלי שבכלל צוינו המילים בת ממשיכה.
42. ודוקו: המשיב הוא שמתנגד בהליך שלפנינו לשמיעת ראיות חיצוניות באשר לאומד דעתה של המשיבה. מכאן, שהוא עצמו מניח שאם תישמענה ראיות באשר לאומד דעת המנוחה, אלה תתמוכנה בגרסת המערערים ותפעלנה לחובתו. ניסיונו של המשיב לטעון כי את המונח "כבת ממשיכה" יש לפרש כפשוטו, היינו: [REDACTED] היא בת ממשיכה, לכל דבר ועניין, נועד לכישלון, הואיל והמנוחה סייגה את זכותה של [REDACTED] על פי הצוואה, לזכות מגורים בנחלה, ולא העניקה לה את כל אגד הזכויות בנחלה, כאשר מהוראות סעיף 2 לצוואה, עולה כי מלבד זכות המגורים והזכות לקבלת מגרש בהרחבה, יתר הזכויות בנחלה מוקנות לבן [REDACTED].
43. אפילו היינו מניחים כי שני הצדדים, המערערים מחד גיסא, והמשיב מאידך גיסא, מציגים שתי פרשנויות סבירות ולגיטימיות למונח "כבת ממשיכה", וכי הפרשנות הנטענת על ידי המשיב מוליכה למסקנה כי מדובר בציווי כפול, הרי שלפי עמדתו של כב' השופט שוחט בספרו, במקרה כזה, ניתן להחיל את הוראת סעיף 54 לחוק הירושה, לפיה: "צוואה הניתנת לפירושים שונים, הפירוש המקיים אותה עדיף על פירוש שלפיו היא בטלה".
44. בית המשפט קמא קובע כי לא ייתכנו שני יורשים לנחלה אחת, וכי מהוראת סעיף 2 לצוואה לא ניתן להבין באופן חד-משמעי למי התכוונה המנוחה להוריש את הנחלה. אולם, בניגוד לסברתו של בית המשפט קמא, הצוואה מובנת מתוך תוכה, כפי שאכן בית המשפט קמא ידע היטב לפרשה בהמשך פסק דינו, בפסקה 57 לפסק הדין קמא, שצוטט על ידי במלואו לעיל.
45. מוסיף ומציין בית המשפט קמא כי המנוחה לא ציוותה בצוואתה על פיצול המגרשים, ואף לא התייחסה להיבטים הכלכליים והכספיים הקשורים בפיצול זה. אולם, העובדה שאין התייחסות בצוואה לפיצול המגרשים, מחזקת את הפרשנות שניתנה על ידי בית משפט קמא לצוואה, לפיה זכותה של [REDACTED] היא זכות מוחלטת יותר - זכות שאינה עולה כדי שימוש בכל המשק החקלאי (נחלה).
46. דווקא העובדה שהמנוחה אינה מתייחסת במפורש לסוגיית פיצול הנחלה, מלמדת כי המנוחה ביקשה להגביל את זכותה של [REDACTED] לזכות מגורים בלבד, וכי לא היה בכוונתה להפריד את דירת המגורים מן הנחלה או לפצל את הנחלה, או להעביר לרשות [REDACTED] חלק מן הנחלה. אכן, כפי שקבע בית המשפט קמא בפסק דינו, זכותה של [REDACTED], היא זכות מוחלטת, זכות מגורים בלבד, היונקת את חיותה מזכויותיו של [REDACTED] כבעל הזכויות בנחלה ובית המגורים בכלל זה.
47. בעמ"ש (מחוזי נצי) 17115-03-19 שרה (שם בדוי) נ' רבקה (שם בדוי) (פורסם בנבו, 7.10.2019) (להלן: "עניין שרה") התעוררה מחלוקת בשאלה אם רשאי היה המנוח לקבוע בצוואתו כי רבקה

בית המשפט המחוזי בחיפה בשבתו כבית-משפט לערעורים אזרחיים

- 1 (ידועתו בציבור) תהא רשאית לעשות שימוש בבית הקטן שבנחלה כל ימי חייה תוך פגיעה
2 בזכויותיה של שרה כבת הזוג (שלא התגרשה מן המנוח באופן פורמלי).
- 3 בית המשפט המחוזי בנצרת, השיב על שאלה זו, בדעת רוב, בחיוב, תוך מתן דגש על עיקרון-העל
4 בדיני הירושה, לפיו מצווה לקיים את דברי המת, באופן שאם ניתן לפרש, ולו בדוחק, את הוראות
5 חוזה המשבצת כמתיישבות עם רצון המת, יש להעדיף פרשנות המקיימת את דברי המת.
- 6 בית המשפט המחוזי בנצרת, בדעת הרוב, הדגיש, מפי אב בית הדין, כב' השופט זיאד הווארי, כי
7 מקום שבו המנוח לא העניק לרבקה זכויות בעלות כלשהן בנחלה, אלא אך ציווה שתוכל להוסיף
8 ולהתגורר בבית הקטן עד אחרית ימיה, הרי שבכך לא ייעשה כל פיצול של הנחלה ולא תיפגענה
9 התכלית והמטרה העומדות בבסיס ההסכם הדו-צדדי, ועל כן ברור כי "אין הצוואה מורה על
10 העברת הזכויות ליותר מאדם אחד או בן זוגו באופן שייצור פיצול של הנחלה" (עניין שרה, בעמ'
11 26 לפסק הדין).
- 12 48. כמו בעניין שרה, גם במקרה שלנו, זכות המגורים שניתנה היא זכות מוחלטת, אין בה פיצול
13 של הנחלה, ומשכך אין בה משום פגיעה בכושרה החקלאי של הנחלה.
- 14 49. אולם, אפילו אם הייתי מגיעה למסקנה כי הצוואה, לפי פירושה הנכון, כוללת ציווי כפול באופן
15 שהמנוחה ביקשה לפצל את הנחלה בניגוד לנוהלי רמ"י ולהעביר את דירת המגורים בנחלה
16 לנכדתה, בעוד שאת יתר הזכויות בנחלה ביקשה להעביר ליואל, לא היה בכך כדי להוביל
17 למסקנה כי מדובר בצוואה שאינה ניתנת לביצוע כאמור בסעיף 34 לחוק הירושה.
- 18 50. אכן, סעיף 19 ג. (4) לחוזה המשבצת הדו-צדדי, קובע כי:
- 19 "במקרה פטירתו של חבר אגודה תחולנה ההוראות הבאות בדבר מסירת זכויות
20 השמוש במשק שבשימוש המהווה נחלה. למען הסר ספק מוצהר ומוסכם בזה
21 כי אין באמור בסעיף זה לשנות את מהות זכויותיו של חבר אגודה כזכויות בר
22 רשות בלבד שאין חלק מעזבונו ואין בהם כדי לשנות את מעמדו של חבר
23 האגודה על פי חוזה זה כבר רשות לכל דבר ועניין:
- 24
- 25 (1) נפטר אחד מיחיד בני הזוג שהינם חברי אגודה המחזיקים במשק (להלן-
26 המנוח) והניח אחריו בן זוג - תעבורנה כל זכויות השימוש שלו במשק לבן
27 זוגו בלבד וזאת אפילו אם המנוח הניח ילדים ביחד עם בן הזוג.
- 28 ... (2)
- 29 ... (3)
- 30 (4) כל אחד מיחיד בני הזוג שהינם חברי אגודה המחזיקים במשק רשאי
31 להורות בצוואתו למי תמסרנה זכויות השימוש שלו במשק ואולם לא יהא
32 בהוראות צוואה כאמור כדי לגרוע מזכויותיו של בן זוגו האמורות בפסקה
33 (1) לעיל ולא יהא בהן כדי לגרום למסירה של השימוש במשק ליותר
34 מאדם אחד ובן זוגו".
- 35
- 36 51. במקרה שלנו, אני סבורה כי החלטתה של המנוחה בצוואתה להוריש את הנחלה בכפוף
37 לזכות המגורים של יעל כבת ממשיכה, אין בה הנחלה כפולה של הצוואה, הואיל וזכות המגורים

בית המשפט המחוזי בחיפה בשבתו כבית-משפט לערעורים אזרחיים

- של [REDACTED] כפופה לזכויותיו בנחלה של [REDACTED] ויונקת מתוכה. כאמור, הביטוי "כבת ממשיכה" נועד להצביע על דמיון בין [REDACTED] לבת ממשיכה, אך לא להצביע על מעמד שווה-ערך לזה של בעל הנחלה, [REDACTED]
52. אולם, גם אם מדובר בציווי של הנחלה לשני יורשים שונים, לא היה בכך כדי לחסום את ביצוע הצוואה בהתאם לנוהלי רמ"י חרף הוראת סעיף 19(4) לחוזה המשבצת.
53. מעיון בתעודת עובד הציבור מטעם רמ"י, עולה כי אפילו בנסיבות שבהן יש בצוואה ציווי כפול, ניתנת הצוואה לביצוע, לפי נוהל רמ"י, בהתאם להסכם בין היורשים. כך צויין בסעיף 2.6.1.4 לנוהל מס' B37.02, לפיו: "במקרה בו רשומים בצו קיום צוואה/צו ירושה מספר יורשים שאינם בני זוג יש להעביר את הזכויות לאחר היורשים בלבד על בסיס הסכם בין היורשים או תיקון צו הירושה או תצהירי ויתור".
54. פתוחה אפוא בפני [REDACTED] ובתו, יעל האפשרות לחתום על הסכם בין יורשים, לפיו יעניק [REDACTED] את זכותו בנחלה ליעל באופן שגם אם נפרש את הצוואה ככזו שיש בה ציווי כפול, אין מניעה מבחינת רמ"י לאכיפת הצוואה, בכפוף להסכם בין היורשים שבמסגרתו יוותר [REDACTED] על זכויותיו בנחלה לטובת בתו, [REDACTED]. הסכם שיהא בו גם לפתור את הבעיה הנובעת מכך [REDACTED]. אינו זכאי להיות בעלים של שתי נחלות על פי נוהלי רמ"י.
55. אף יוכל לזכות בנחלת האם המנוחה, במסגרת הסכם בין יורשים (עם בתו [REDACTED]) אם יעביר את זכויותיו בנחלה 60 לקרוב, בהתאם לנוהלי רמ"י או ימכרן לצד ג'. במסגרת זו, תוכל יעל לוותר על זכות המגורים שלה בנחלה, ולחלופין, זכות מגורים זו תחול רק במערכת היחסים הפנימית בין [REDACTED], ולא במערכת היחסים החיצונית מול רמ"י.
56. אוסיף ואומר כי לדידי, אף אין כל מעמד לטעון כי הצוואה אינה ניתנת לביצוע. מלשון הצוואה עולה בבירור כי המנוחה לא ביקשה להקנות [REDACTED] את הזכויות בנחלה. ביחסים הפנימיים בין [REDACTED] לאביה [REDACTED] אין כל טענה מפיו של [REDACTED] כי לבתו [REDACTED] אין זכות מגורים בנחלה או שהצוואה אינה ניתנת לביצוע. בעניין חיים [ע"א 1662/99 חיים נ' חיים, פ"ד נו(6) 295, 344 (2002)] מנעה כב' השופטת שטרסברג-כהן מן האת, הבן הממשיך, לטעון כי לא קויימו תנאי ההסכם המשולש, בקובעה כי: "זכות לטעון לבטלותו של ההסכם מחמת אי-קיום דרישות ההסכם המשולש היא בידי המוסדות המיישבים. אלה לא היו צד להליך בענייננו ולא השתמשו בזכותם זו".
57. גם בפסק דינו של כב' הנשיא (בדימוס) ברק, בעניין חיים, לא נשללה האפשרות שכן לו הוקנו זכויות בדירה במשק, יוכל להמשיך ולהתגורר בדירה שהקנתה לו האם, בניגוד להסכם המשולש עם המנהל, אף שכן אחר הוכר בתור בן ממשיך. כב' הנשיא (בדימוס) שמגר מצא כי ההסכם שבין האם המנוחה לבנה, שבו הקנתה לו את דירת המגורים בנחלה, אינו בטל, אף שעמד בניגוד להסכם המשולש, ולא שלל האפשרות שיש למערער זכות מגורים בדירה, חרף היותה סותרת את ההסכם המשולש. וראו, בעניין זה: דברי כב' השופט ברק בעמ' 350-351 לפסק הדין:

בית המשפט המחוזי בחיפה בשבתו כבית-משפט לערעורים אזרחיים

1 "במקרה שבפנינו הייתה חייבת האם לקבל את הסכמת המינהל והסוכנות לשם
2 העברת זכויות במשק. הסכמה מעין זו לא ניתנה באשר להעברת הזכויות
3 למערער. זאת ועוד, לכאורה לא היה ניתן להעביר חלק מן הזכויות בנחלה אלא
4 רק את כל הזכויות שבה שעה שהאם העבירה למערער רק את דירת המגורים.
5 מכאן עולה, לכאורה, כי האם פעלה בניגוד לאמור בהסכם המשולש. כלום יש
6 בכך כדי להביא לבטלות ההסכם שכרתה עם המערער? תשובתי לשאלה זו היא
7 בשלילה. כאמור, עצם העובדה כי נאסרה בהסכם המשולש העברה מן הסוג
8 שבוצעה אינה מביאה לבטלות הסכם ההעברה האמור. אמת, קיימים נימוקים
9 כבדי משקל מדוע לא לאכוף את התחייבותה של האם ללא הסכמת המינהל
10 והסוכנות, או להצמיח סעדים אחרים כנגד המינהל והסוכנות, ובהם מדיניות
11 המינהל באשר לניצול קרקע חקלאית ומניעת פיצולה, התאמת החברים באגודה
12 השיתופית ומניעת העברת זכויות למי שאינם בני משפחה. אולם לא מצאתי
13 בטעמים אלה – האמורים בפסק־דינה של חברתי – כדי להביא לתוצאה שלפיה
14 ההסכם בין האם למערער בטל, להבדיל משאלת סעדים בגין הפרתו. מכאן,
15 שאין לקבל את מסקנתו של בית־המשפט המחוזי שלפיה ההסכם בטל בשל טעם
16 זה.

17 אכן, הקביעה כי ההסכם לא בטל מעוררת את השאלה אם ניתן הוא לאכיפה
18 ואם לאו, כלום עומדים למערער סעדים אחרים בגין הסכם זה. כן יכולה
19 להתעורר השאלה אם אין לראות בתצהירו של המשיב ובראיות האחרות
20 שהובאו בפנינו משום הסכם בין המשיב לבין המערער שלפיו יהיה המערער
21 בעל הזכויות בדירה שבמשק ויוכל להמשיך ולהתגורר בה אף שהמשיב הוא
22 הבן הממשיך, או חוזה לטובת צד ג' שנכרת בין האם לבין המשיב, לטובת
23 המערער. שאלות אלו לא עמדו ביסוד תובענתו של המשיב בבית־המשפט
24 המחוזי, ואין הן עומדות להכרעה בפנינו, ועל־כן לא אביע בהן כל עמדה. בה בעת
25 מצטרף אני לדעתה של חברתי השופטת פרוקציה כי ראוי הוא כי הצדדים בתיק
26 זה, החיים זה לצד זה, ימצאו את הדרך להגיע להסדר מוסכם ברוח טובה".

27 58. במקרה שלנו, בניגוד לעניין חיים, לא ביקשה האם להעניק את הזכויות בדירת המגורים,
28 אלא רק את זכות המגורים בנחלה, וזאת במערכת היחסים שבינה לאביה זכות המגורים אף
29 אינה עומדת בניגוד לרציונל העומד ביסוד הצורך בקבלת הסכמת רמ"י, מגבלה שנועדה לפקח על
30 זהותו והתאמתו של הגורם העתיד לקבל זכויות במשק, ולמנוע פיצול הנחלה על־מנת לשמר, הן
31 את כושרן החקלאי של האגודות השיתופיות, והן את המבנה החברתי שלהן [ראו: ע"א 5136/91
32 קוגלמס נ' קוגלמס, פ"ד מט(2) 419 (1995)].

33 59. מי שטוען לאי-קיום דרישות הסכם המשבצת, הוא הזוכה הנוסף בצוואה, אשר גלוי וברור
34 מתוך הצוואה כי המנוחה לא ביקשה להעניק לו כל זכויות בנחלה. גם רמ"י כלל לא הייתה צד
35 להליך שלפנינו, ולא טענה כי יש להורות על בטלות הצוואה מחמת אי-קיום הדרישות של חוזה
36 המשבצת.

בית המשפט המחוזי בחיפה בשבתו כבית-משפט לערעורים אזרחיים

60. נוהלי רמ"י דווקא מלמדים אותנו כי ניתן לקיים הוראת צוואה הנוגדת את סעיף 19(4) לחוזה המשבצת וקובעת הנחלה כפולה ליותר מיורש אחד, בהתאם להסכם בין יורשים. מקום שבו רמ"י עצמה מגלה גמישות ואינה עומדת על ביטול צוואה הנוגדת את הוראת סעיף 19(4) לחוזה המשבצת, בוודאי שאין לאפשר למי שכלל אינו יורש של הנחלה עצמה, לעורר טענות בדבר העדר אפשרות לקיים את הצוואה, טענות שאפילו רמ"י אינה טוענת אותן.
61. הוראת סעיף 5 לצוואה, לטעמי, אינה מעלה ואינה מורידה. הוראה זו נועדה לחול, לפי לשונה, ביחס לנכסי העזבון, ולא ביחס לנחלה, והזכויות הנגזרות ממנה אשר כלל אין חלק מנכסי העזבון בהתאם לחוזה המשבצת. החוזה הדו-צדדי אמנם אפשר למנוחה ליתן הוראות בעניין הנחלה, הגם שאין מדובר בנכס עזבוני, כפי שהדבר קיים גם בקופת גמל שחלה עליה הוראת סעיף 147 לחוק הירושה. אולם, אין בכך כדי להפוך את הנחלה לחלק מנכסי העזבון, באופן שהוראת סעיף 5 לא חלה על הנחלה, ואין בה להשליך על המחלוקת שלפנינו. טענת ~~המנוחה~~ כי אדם מן היישוב אינו מבין את ההבדל בין נכס עזבוני לנכס לא עזבוני, אינה מועילה, הן מן הטעם שהצוואה נערכה על ידי עו"ד מירב פלאח ממשרדו של עו"ד הפלר ז"ל, והן משום שההנחה לפיה אדם מן היישוב אינו מבחין בין נכס עזבוני לנכס לא עזבוני, לא הוכחה בפרט לגבי המנוחה.
62. מכאן, שאם דעתי תישמע, יבוטל פסק דינו של בית המשפט קמא, והתיק יוחזר לשמיעת יתר טענות המשיב בהתנגדותו לצוואה, כאשר אם תידחנה יתר טענות המשיב המתנגד, הרי שלא תהא מניעה ליתן לצוואה תוקף אם יוצג לפני מתן פסק הדין הסכם בין היורשים ~~המנוחה~~ לפיו יוקנו הזכויות בנחלה ~~למנוחה~~ או כל פתרון אחר העולה בקנה אחד עם נוהלי רמ"י.
- 19
20
21

ע. אטיאס, שופטת

- 22 השופט ד' מאזן:
- 23 עיינתי בחוות הדעת המקיפה של חברתי.
- 24
- 25 אציין שזכויות המנוחה בנחלה הן זכויות בר רשות, הרי שנקודת המוצא באשר לזכויותיו של בר-
- 26 רשות בנחלה חקלאית היא כי זכויות אלה ניתנות להעברה, לרבות בדרך של הורשה, בכפוף להסכם

בית המשפט המחוזי בחיפה בשבתו כבית-משפט לערעורים אזרחיים

- 1 הרישיון ולתנאים הקבועים בו (ע"א 566/89 שטיין נ' סופר, פ"ד מז(4), 167 (1993) בעמוד 171; ע"א
2 1662/99 חיים נ' חיים, פ"ד נו(6) 295, 314 (2002), 315-314; ע"א 633/82 לוקוב נ' מגדל, פ"ד מג(1)
3 397, 404 (1985); וע"א 3836/93 ברמלי נ' ברמלי, פ"ד נ(3) 868, 871 (1996)). ולכן רשאית המנוחה
4 להורות מה יעשו בזכויותיה כבת רשות גם בצוואתה, בכפוף להוראות ההסכם הדו צדדי.
5
6 תכלית הוראת סעיף 19(ג) והיא מניעת פיצול זכויות בנחלות חקלאיות במטרה לשמור על כושרם
7 החקלאי ועל המבנה המשפחתי של אגודות שיתופיות (ראו: ע"א 5136/91 קוגלמס נ' קוגלמס, פ"ד
8 מט(2) 419, 424-425 (1995); ורד דשא, המשפט החקלאי בישראל, בעמ' 272-273 (2014)). לאור
9 התכלית של מניעת פיצול הנחלה מובילה למסקנה לפיה כל עוד תכלית זו מוגשמת והנחלה עוברת,
10 בתמורה או שלא בתמורה, ללא פיצולה, הרי שאין כל אינטרס אחר בגינו יש לשלול העברת הזכויות
11 בנחלה.
12
13 יש לזכור ולהזכיר בצד עיקרון העל בדיני נחלות המפורט לעיל, קיים עיקרון על במשפט הירושה
14 ולפיו מצווה לקיים דברי המת, וכפי שנקבע בפסיקתו של בית משפט זה, ועל כן יש להעדיף פרשנות
15 שמקיימת את העיקרון בדבר קיום רצון המת, כל עוד אין מניעה או הצדקה לחרוג מכך. וכן את
16 המגמה בפסיקה לחזק את המעמד המשפטי של זכויותיו של בר-הרשות ואת האוטונומיה שלו
17 בקביעת הזכאים להמשיך ולהחזיק בזכויותיו לאחר מותו ומפנה לע"א 2836/90 בצר נ' צילביץ, פ"ד
18 מו(5) 184 (1992); בע"מ 7861/17 פלוני נ' פלוני, {פורסם במאגרים} פסקה 14 (18.11.2018).
19
20 בשביל זה פסעה חוות דעתה של חברתי בצורה מעמיקה ויסודית בדרך פרשנות מקיימת המאפשרת
21 "ביצוע בקרוב" בדרך שמקיימת את העקרונית לעיל בו זמנית.
22
23 במערכת היחסים הפנימית –במסגרת צוואה – ראוי לתת להוראה זו תוקף, כפי שקבעה חברתי,
24 תוך שימוש בדרך הפרשנית המוצעת המביאה " ביצוע בקרוב", שמאפשרת ביצועה של הוראת
25 צוואה שקיים קושי לבצעה (סעיף 34 לחוק הירושה, תשכ"ה – 1965), באופן שיהלום ככל האפשר
26 את רצונה ואומד דעתה של המצווה קביעה זו משתלבת אף עם המגמה שעולה מבע"מ 1813/18
27 פלוני נ' פלוני, [פורסם במאגרים] 23.6.19 שמאשרת ביצוען של הוראות בצוואה ובלבד שאין בהן
28 חשש מפיצול הנחלה.
29
30
31
32
33
34

בית המשפט המחוזי בחיפה בשבתו כבית-משפט לערעורים אזרחיים

עמ"ס 12-10-043
קצ"מ 12-10-091

1
2
3
4

אי לכך, אני מסכים לפסק דינה המפורט והמנומק היטב של חברתי השופטת אטיאס.

5
6
7
ד. מאזן, שופט

8
9
10

השופטת ב' בר-זיו [אב"ד]:

אני מסכימה לתוצאה אליה הגיעה חברתי, כבוד השופטת אטיאס.

11

12
13
14
15
16
ב. בר-זיו, שופטת
[אב"ד]

17
18
19
20
21
22
23
24

הוחלט:

פסק דינו של בימ"ש קמא מבוטל.
התיק מוחזר לבימ"ש קמא לשמיעת יתר טענותיו של המתנגד לקיום הצוואה, כאמור בסעיף
62 לפסק דינה של כבוד השופטת אטיאס.
בנסיבות, אין צו להוצאות בערעור.
ערבון – ככל שהופקד – יוחזר למפקיד באמצעות בא כוחו.

ניתן היום, ט' אייר תשפ"א, 21 אפריל 2021, בהעדר הצדדים.

ד. מאזן, שופט
ע. אטיאס, שופטת
ב. בר-זיו, שופטת
[אב"ד]

25